

B. VAN HELLENBERG HUBAR EN W. VAN LEEUWEN *

VAN TOPMONUMENT TOT OBJET TROUVÉ

HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF TE 'S-GRAVENHAGE GEREDUCEERD TOT DOORSNEDE OP WARE GROOTTE

'Men kijkt en helder uitgelicht staat een fragment te pretenderen dat het de hele werkelijkheid voorstelt' (Lidy van Marissing).¹

Het Haags Algemeen Rijksarchief is recent bekend geworden als een op Europees niveau uniek ijzeren depotgebouw. Het dienstgebouw krijgt in dit artikel voor het eerst aandacht als het met iconologische verwijzingen geladen toegangsgebouw tot een collectie van nationale betekenis. Zoals het er nu uitziet is dit artikel tevens een necrologie van het door gebrek aan waardering ten dode opgeschreven gebouw. Het behoud van een depotfragment is een miskennis van het karakter van deze 'tempel van de geschiedenis'.

Monumentenzorg in Nederland komt niet gemakkelijk los van het odium 'geveltoerisme'. Geregeld stelt men zich al dan niet gedwongen tevreden met het behoud van een karakteristiek onderdeel van een monument, meestal de façade. Haast met een variant op de salamitactiek wordt dan driftig het broodmes gehanteerd. Zo handhaafde Pi de Bruijn in 1980 onder het motto: een deel staat voor het geheel, in zijn nieuwbouw voor de Tweede Kamer slechts de linkerrisalië van het symmetrische Departement van Justitie aan het Haagse Plein, ontworpen door de eerste rijksbouwmeester, C. H. Peters in 1877 (afb. 2).² Een absurditeit die gelukkig geen werkelijkheid werd. Wel

pretendeert sinds 1972 aan het Willemsplein de gevel van de vroegere Willemskerk – voor het moderne gebouw van de VNG – dat er een volledige kerk staat. Op analoge wijze werd in 1985 alleen het imposante voorgebouw van Molenaars neorenaissance Canisiuscollege te Nijmegen op de monumentenlijst geplaatst, terwijl de er achter gelegen 'onderwijsmachine' werd afgevoerd.³

Is bij het Nijmeegse complex juist de stilistisch en iconologisch overvloedig gedecoreerde façade gehandhaafd, bij het voormalig Algemeen Rijksarchief in Den Haag werd het strenge en qua gevel vlakgehouden hoofdgebouw, dat de straatwand aan het Bleyenburg sterk bepaalt, volledig genegeerd. Het op een binnenterrein gelegen depotgebouw daarentegen heet wel van monumentale waarde te zijn. Helaas waarborgt dit geen behoud: op haast pop-art-achtige wijze dreigt dit een revisie te ondergaan tot doorsnede op ware grootte, architectuurtekening in de open lucht. Vergelijkbaar met een uitvergroete striptekening van Roy Lichtenstein. Als 'objet trouvé' wordt het door de mangel gehaald van het 'eigentijds' en 'creatief' omgaan met monumenten. Deze gang van zaken verdient analyse vanuit het oogpunt van monumentenzorg en architectuurkritiek, omdat zo een topmonument verdwijnen zal. Op een fragment, een 'taartpunt' na.⁴

Incunabel van het cultuurbeleid

Het complex van het vroegere Algemeen Rijksarchief (ARA) is tussen 1895 en 1902 tot stand gekomen onder

* De auteurs zijn kunsthistorici, respectievelijk secretaris en voorzitter van het Cuypers Genootschap, een vereniging die naast acties voor behoud van 19e- en 20e-eeuws gebouwen en interieurs ook studie van deze monumenten, – kerken, woonhuizen, internaten, inrichtingen, kloosters, etc. – wil bevorderen. De vereniging geeft een tijdschrift uit, – *De Sluitsteen* – dat driemaal per jaar verschijnt. Wies van Leeuwen is tevens redacteur van het *Bulletin KNOB*.

Dit artikel gaat vooraf aan een uitvoeriger opstel van auteurs dezes dat geplaatst zal worden in jaargang 3 (1987) van *De Sluitsteen*, *Bulletin van het Cuypers Genootschap*, onder de titel: 'In omni re vincit imitationem veritas'.

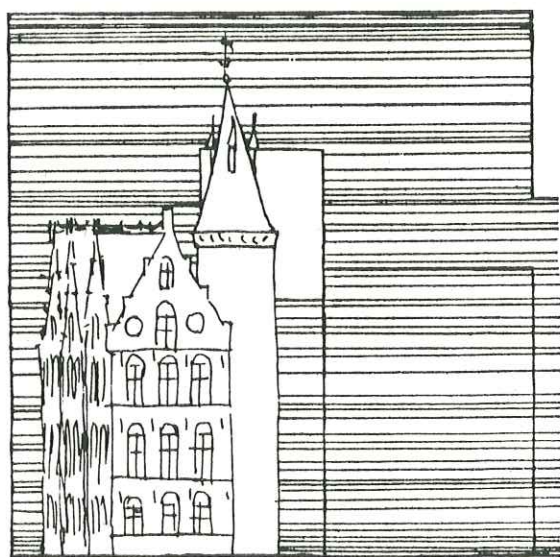
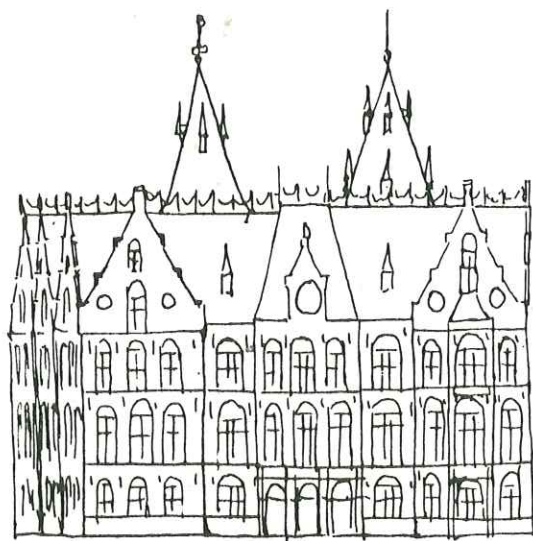
Dit artikel werd afgerond vóór de publikatie van het artikel van G. S. van Holthe tot Echten over Jacobus van Lokhorst (*Bulletin KNOB* 1986), 193-207, waardoor met de daar beschreven resultaten nog geen rekening kon worden gehouden

1 Uit de roman *Reis door loopgraven*.

2 W. van Leeuwen, 'Broodje monument', *Kunstwerk* 19 (april 1980), 55.

3 W. van Leeuwen, 'Van "Steenen pruiken", het Nijmeegse Canisiuscollege', *Numaga* 26 (1979), 141-148.

4 B. van Aalderen, 'Een enorme stalen boekenkast', *Forum* 3 (1986) nr 3, 110-114. *Huisvesting Rijksdienst Beeldende Kunst in Plein 23 en Bleyenburg 7 Den Haag. Masterplan*. Juli-sept. 1985: op grond van de WOB ontvangen van WVC. Voor de pop-art-benadering zie: E. Lucie-Smith, 'Pop Art' in: T. Richardson en N. Stangos, ed., *Concepts of Modern Art*. New York 1974, 224-238.



Afb. 2. Het Haagse Departement van Justitie voor en na de - verworpen - oplossing-De Bruijn (tekening W. van Leeuwen, 1980).

het bewind van Victor de Stuers, referendaris van de afdeling Kunsten en Wetenschappen aan het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het werd gebouwd in de tuin van het Logement van Amsterdam aan het Plein, waar het rijksarchief gevestigd was, en ontworpen door de Rijksbouwkundige voor de gebouwen van onderwijs, Jacobus van Lokhorst. In twee fasen tot

stand gekomen, bestaat het uit een depotgebouw van ca. 30 bij 30 meter, verbonden via een smalle 'hals' met een 'kop'- of dienstgebouw, dat de plaats inneemt van de stallen van het oude Logement, aan het Bleyenburg. Het depotgebouw is in het kader van de ver- en nieuwbouwplannen ten behoeve van de nieuwe Rijksdienst voor de Beeldende Kunst uitvoerig onderzocht door ir. E. J. Nusselder, bouwhistoricus bij de Rijksgebouwendienst. Deze komt tot de conclusie dat het in Nederlands en vermoedelijk zelfs Europees verband uniek is, niet wegens 'een aantal afzonderlijke aspecten van het gebouw, maar in de combinatie en perfectie daarvan en in de schaal van toepassing van de technische, archiefkundige verworvenheden'.⁵

Het programma van eisen bepaalde dat het gebouw, als bewaarplaats van rijksarchieven brand- en inbraakveilig diende te zijn. Het moest dan ook los staan van belendingen en dienstgebouw, uit brandvrije materialen opgetrokken zijn en door daglicht verlicht worden. De archiefbestanden zouden goed bereikbaar moeten zijn en beschermd tegen vocht en koude. Tenslotte moest het depot zonodig uitgebreid kunnen worden. Het plan van Van Lokhorst resulteerde in een solide onderbouw van stenen gewelven (afb. 3), waarop een staalconstructie van zes etages staat, gevat in een bakstenen huls en verlicht door lichtkappen en gevelramen. De bakstenen huid is eenvoudig gedetailleerd met speklagen, natuurstenen waterlijsten en sierlijke smeedijzeren gevelankers. Inwendig neemt het skelet naar boven toe in zwaarte af. Links en rechts van een middenpad met trappen en liften zijn haaks de stellingen geconstrueerd, een geheel met het skelet en voorzien van lestenen planken (afb. 4). Door gietijzeren vloerroosters met aan de kasten parallel gerichte openingen of 'Klüfte' kon het bovenlicht tot beneden toe doordringen. Een technisch hoogstandje is de hydraulische apparatuur, ontworpen door W. Schlusen en uitgevoerd door Stork in Hengelo. Via een waterperspomp en drukaccumulator werden 42 motoren gevoed, die de luiken voor de lichtkappen en de ramen in vier minuten tijds konden sluiten. Het depot was gebaseerd op inzichten die Van Lokhorst had opgedaan tijdens buitenlandse studiereizen, en was ten tijde van de voltooiing het modernste van Europa.

Het dienstgebouw vormt evenals het depot een strenge, sobere baksteenbouw die mede door vervuiling een wat sombere indruk maakt. Qua opzet en

5 E. J. Nusselder, 'Het voormalige gebouw van het Algemeen Rijksarchief, de betekenis voor de archiefbouw aan het eind van de 19e eeuw', *Nederlands Archiefblad* 89 (1985), 337-359. Idem, *Het voormalig ARA-depot. Bepaling Monumentwaarde*. Rijksgebouwendienst, Adviesgroep Monumenten in Rijksbezit, Den Haag, april 1984.



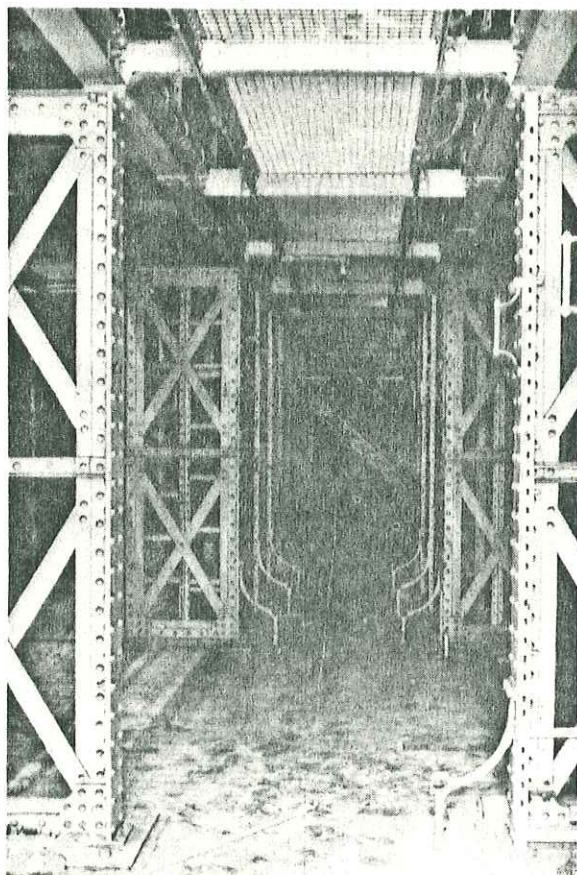
Afb. 3. *Spel van bogen en contrabogen in de kelder van het depot van het Rijksarchief (foto W. van Leeuwen, 1986).*

vormgeving hangt het samen met de pogingen van Cuypers en De Stuers om tegenover de door hen verfoeide neoclassicistische bouwtrant een rijksbouwstijl te stellen die, met als uitgangspunt het voldoen aan de eigentijdse gebruiksvoorwaarden, voortbouwde op de laat-16e- en vroeg-17e-eeuwse nationale architectuur. De rijksbouwkunst van die tijd, hoe omstreden ze in het 19e-eeuwse stijldebat ook was, behelst daardoor meer dan uitsluitend het klakkeloos toepassen van historische stijlcitaten. Een kwalificatie die nog altijd opgeld doet. Cuypers en De Stuers c.s. stonden een rationele bouwkunst voor, waarbij functie, vorm en constructie logisch uit elkaar voortvloeiden. De puur doelmatige voorwaarden uit een programma van eisen werden architectonisch eerlijk en onverbloemd vertaald. Op deze wijze ontstond een produkt dat asymmetrisch en onregelmatig als het vaak was, van buiten een getrouwe afspiegeling van zijn innerlijke samenstelling bood. Dit gevarieerde aanzien van een gebouw als gevolg van pragmatische planning – zowel qua

plattegrond als opstanden – werd als 'schilderachtige' schoonheid gepresenteerd. Een belangrijke legitiematie in een tijd die schoonheid nog lang in klassicistische termen beoordeelde.⁶

In dit stramien passen zowel het sobere, gesloten depot, waar stijlcitaten vrijwel ontbreken, als het dienstgebouw, dat afgezien van 'Oudhollandsche' speklagen als enige historiserende elementen spitsbogen toont in de middenrisaliet en de topgevels. Verder zijn de buitenzijden bepaald door een *grid* van hori-

6 V. de Stuers 'Dr. P. J. H. Cuypers', *Mannen en vrouwen en betekenis in onze dagen*. Haarlem 1897, 1-42. Idem, 'Dr P. J. H. Cuypers', *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift* 10 (1900), 193-205. M. Bright, *Cities built to music. Aesthetic theories of the Victorian Gothic Revival*. Columbus 1984, 156-165; 169-185; 250-259. J. A. Alberdingk Thijm, 'Opstellen over de Kompositie in de Kunst...' in: J. F. M. Sterck, ed., *J. A. Alberdingk Thijm, Werken IV, Kunst en Oudheidkunde I*. Amsterdam-Den Haag 1909 (1ste dr. 1857), 199-332. P. COLLINS, *Changing Ideals in Modern Architecture, 1750-1950*. Londen 1971 (1ste dr. 1965), m.n. 198-217.



Afb. 4. Gezicht in het ijzeren depot met rekken op de begane grond. De planken ontbreken (foto W. van Leeuwen, 1986).

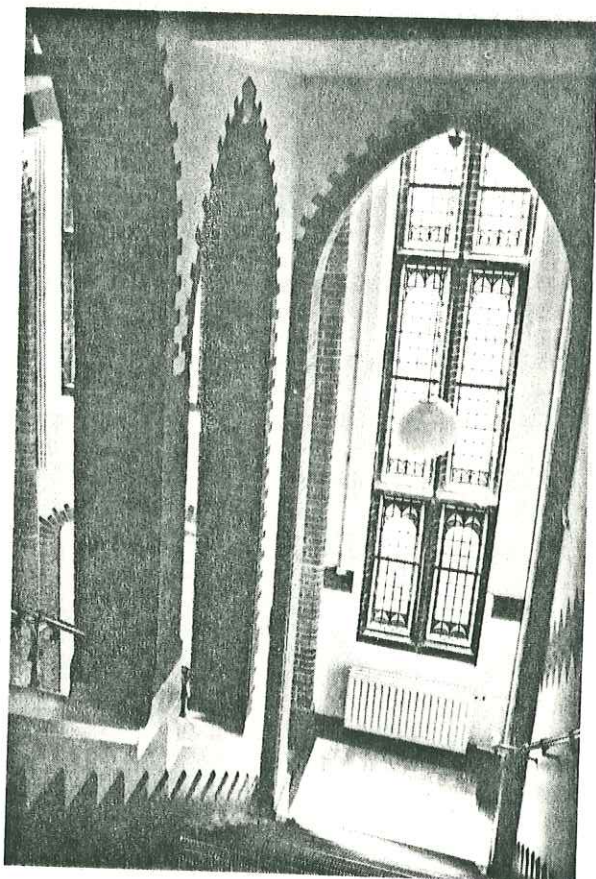
zontale waterlijsten en verticale regenpijpen, waarbinnen zesdelige ramen zijn gevat (afb. 1). In vlakheid en strenge ritmiek zijn deze gevels ondenkbaar zonder de iets daarvoor gebouwde Amsterdamse Beurs of het wat vroegere Haagse gebouw van De Nederlanden, beide van Berlage. Van Lokhorst verwerkte al in een zeer vroeg stadium op Berlagiaanse wijze Cuypers' erfenis, hetgeen hem zelfs in het 'archaïsche' hoofdgebouw typeert als een 'progressief' architect. Ook inwendig is het gebouw rationeel opgezet, en wel ten behoeve van de ontsluiting en presentatie van de in het depot bewaarde archieven. Aansluitend op de toegang in de middenrisaliet bevindt zich een vestibule, die direct gekoppeld ligt aan een rijzig trappenhuis (afb. 5). Rond een hoge lichtschacht klimmen de trappen afgewisseld door overlopen omhoog, terwijl het licht binnenvalt via de talloos gevarieerde, stijgende spitsbo-

gen, die eindigen tegen een spits sluitend tongewelf. Schilderachtige doelmatigheid, van een soort die Van Lokhorst ook op zijn studiereis in Engeland had ontmoet, getuige de Tudorachtige bogen in de schacht, is hier op haar best.

Het brandvrije karakter van het gebouw wordt gerealiseerd en gevisualiseerd door de stenen traptreden en de kruisribgewelven in de vanuit de trappenhuis vertakkende gangen. De werkruimten die in het programma van eisen waren voorzien, lees- en collegezaal, kamers voor de rijksarchivaris en zijn ambtenaren, zijn overdekt met stenen troggewelfjes op ijzeren moer- en kinderbinten. De kappen tenslotte bestaan uit ijzeren spanten met 'monier'-platen en leibedekking. De indeling en de opzet van de gevels en ruimten zijn allereerst bepaald door het programma van eisen, waarin zich de 'organisatie' zowel van de dienst als van het gebouw manifesteert. In de dubbele opzet van depot- en dienstgebouw is het complex zo een uitdrukking van hetzelfde organische beginsel, dat in de archivistiek nog steeds wordt gehanteerd: *'een archief [lees: gebouw] is een levend organisme, dat volgens vaste regelen groeit, zich vormt en vervormt.'*⁷ Deze vaste regelen worden ingevuld door de respectievelijk archiefvormende dan wel te huisvesten instelling, en zijn van 'organisatorische' aard. Gecombineerd met 'schilderachtige' schoonheid, maakte deze doctrine het Van Lokhorst mogelijk om het gebouw, op speciaal verzoek van de algemeen rijksarchivaris, in een laat stadium nog met een extra verdieping uit te breiden. Hierdoor ontstond de 'schilderachtige' wisseling in dakhoogten, die de hoofdgevel aan het Bleyenburgh in zo grote mate domineert. Rationeel gezien kan de inwendige structuur van het bouwwerk beschouwd worden als een ruimtelijk vakwerk van stenen muren, gewelven en ijzeren balklagen. Afhankelijk van de bestemmingen in het programma van eisen kon hierin tijdens de planning nog gewijzigd worden. In die zin is het dienstgebouw dan ook even eerlijk en functioneel als het depot.

Ook ten aanzien van de 'kop-hals-romp' structuur heeft het organische functionalisme het complex getekend. De analogie werd vrij strikt gevolgd in de opvatting, dat een gebouw als een lichaam geconstrueerd diende te zijn: het mechanisme, het hart en de longen, liggen verborgen in het innerlijk, achter een het karakter uitdragende façade. Niet zomaar kennen we de inwisselbaarheid van bouwkundige, fysiologische en

⁷ S. Muller Fz., J. A. Feith, R. Fruin Th. Az., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven, ontworpen in opdracht van de Vereeniging van Archivarissen in Nederland*. Groningen 1920 (1ste dr. 1898), 5 e.v. Een eerste formulering van deze opvattingen vond plaats in De Stuers' 'Regelen voor de indeeling, ordening en inventarisatie van 's-Rijks archieven', uit 1897.



Afb. 5. Klimmende trappen en stijgende bogen in de centrale hal van het Archief (foto W. van Leeuwen, 1986).

mechanische termen voor de typering van architectuur en persoonlijkheid. Enerzijds moet deze een dusdanige afspiegeling van het innerlijk bieden, dat een eerlijke indruk ontstaat, anderzijds dienen niet alle aspecten in eenmaal bloot gegeven te worden. Het verrassingselement speelt daarvoor zeker in de 'schilderachtige' doctrine een te belangrijke rol. In deze visie werd het gebouw intern laag voor laag door de bezoeker ontsluitend om zo op hiërarchische wijze tot de kern door te dringen. Zo moet men ook het verbergen van de machine, van het hart en de longen van het gebouw, achter een representatieve voorgevel verstaan.⁸ Niet als een gebaar van onmacht, maar als onderdeel van een schilderachtige opzet, waarbij de organische analogie tot een uiterste consequentie is doorgevoerd. Het ARA-complex, maar ook het Nijmeegse Canisiuscollege en het Amsterdamse Centraal Station getuigen hiervan.

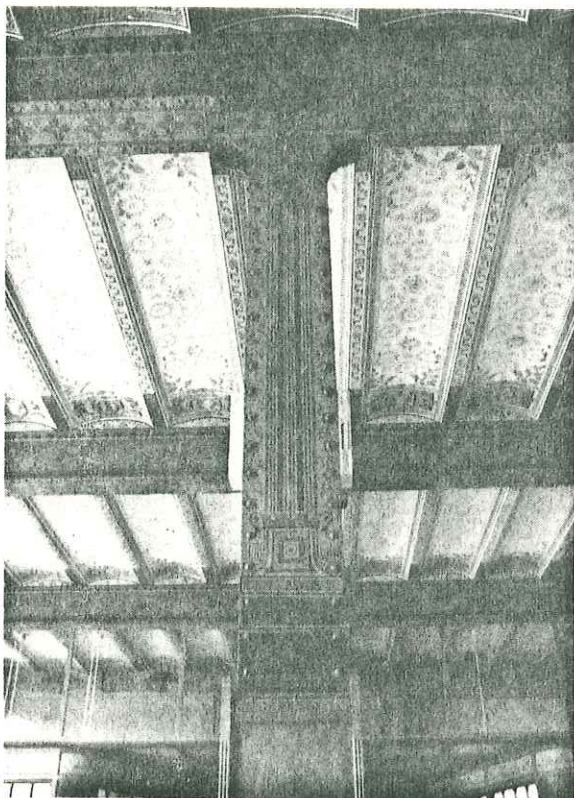
Het behoeft dan ook geen verwondering dat het

dienstgebouw in decoratie en iconografie de betekenisdragende functie van het gehele complex uitdrukt: de presentatie naar de bezoeker toe van de intern opgeslagen rijksarchieven als 'nationaal erfgoed'. Was het Rijksmuseum in de visie van De Stuers c.s. een 'tempel der kunst', het Rijksarchief was een 'tempel der geschiedenis'. De in- en uitwendige decoratie van het gebouw draagt dit naar buiten. De hiërarchisch ietwat vooruitspringende middenrisaliet met zijn driehoekige topgevel vormt het 'bouwfrontispies', dat volgens J. A. Alberdingk Thijm opgevat kan worden als symbool van het begrip 'tempel'.⁹ Dit bevat als enige onderdeel van de *Schausite* duidelijke stijlelementen, en wel het sacrale gotische trinitasmotief: de spitsbogige toegang met dito zijramen en de trits ramen in de topgevel. Hier bevindt zich dan ook boven de toegang in glas-in-lood 's rijkswapen, en ter hoogte van de eerste verdieping het reliëf met 'RijksArchief'. Het sacrale karakter van de archiefbewaarplaats als 'tempel der historie' komt voorts tot uiting in de kloosterachtige gewelven van vestibule en gangen, in de decoraties van leeszaal, collegezaal en tenslotte de kamer van de algemeen rijksarchivaris. De uitmonstering van J. de Quack, Van Lokhorsts rechterhand, is bij een recente renovatie behouden en deels opgeknaapt (afb. 6). In de leeszaal troont op een voetstuk met de letter C van Cultuur de Nederlandse Maagd temidden van boeken, handschriften en archiefstukken, terwijl naast haar vermoedelijk de hoofdgroepen van bewaarde archieven worden verbeeld. Tegen de plafonds lezen we de letters W en H van respectievelijk Wetenschap en Historie, tussen schrijvende handen, speurende ogen en de zon der inspiratie. Het motto dat voor deze zaal van toepassing is: 'Labor Improbis Omnia Vincit', ofwel: 'Noeste arbeid overwint alles', staat geschreven in het neogotische timpaan tegenover de leeszaal. In de collegezaal is de Thijmianse trits: 'Verum, Pulchrum, Bonum' (Waar, Schoon en Goed) te lezen, hetgeen mede gezien de sacrale opzet verraadt dat Thijms 'Heilige Linie' als iconografische bron is benut.¹⁰ In de kamer van de rijksarchivaris staat tenslotte in gotische letters op de schoorsteen het opschrift, dat typerend is voor het rijksarchief zowel als wetenschappelijke instelling, als qua gebouw: 'IN OMNI RE VINCIT IMITATIONEM VERITAS' ('In iedere zaak overwint de waarheid de schijn') (afb. 7).

⁸ Th. A. Markus, ed., *Order in space and society. Architectural form and its context in the Scottish enlightenment*. Edinburgh 1982, 17. Collins, a.w., 42-58, 149-166.

⁹ J. A. Alberdingk Thijm, 'De Heilige Linie, proeve over de oostwaardsche richting van kerk en altaar als hoofdbeginsel der kerkelijke bouwkunst' in: J. F. M. Sterck, ed., *J. A. Alberdingk Thijm, Werken IV, Kunst en Oudheidkunde I*. Amsterdam-Den Haag 1909 (1ste dr. 1858), 135-136.

¹⁰ Thijm, a.w., 130, 143, 148.



Afb. 6. Het plafond van de leeszaal met heldere sjabloonschilderingen en decoratief schilderwerk op de ijzeren kolommen en binten (foto W. van Leeuwen, 1986).

Van 'beschermd' monument tot 'objet trouvé'

De onvoltooide emancipatie van het archiefgebouw tot beschermd monument maakt duidelijk dat de waardering ervan gehinderd wordt door vooroordelen die een afspiegeling zijn van onze kijk op architectuur uit een recent verleden. Het betreft hier vooral die specimen van 'jongere bouwkunst' [1850-1950] die niet als vooruitstrevend of avant-gardistisch gekarakteriseerd kunnen worden vanuit een kunstopvatting die historische architectuur alleen kan waarderen als voorafbeelding van het 'eigentijdse'. In 1978 pleitte de toenmalige plaatsvervangend algemeen rijksarchivaris, F. J. C. Ketelaar, in stelling 8 van zijn proefschrift voor plaatsing van het ARA op de monumentenlijst: 'wegens zijn betekenis voor de geschiedenis van de bouwkunst'.¹¹ De Vereniging van Archivarissen in Nederland [VAN] verzocht de minister dan ook tot bescherming van het sinds 1979 grotendeels leegstaande complex over te gaan. Op 19 juli 1985 werd alleen

het depot voorlopig geplaatst, maar reeds 17 februari 1986 is het even snel en geruisloos weer afgevoerd. De plaatsingsprocedure is bepaald en mislukt door twee belangrijke factoren. Allereerst het gebrek aan waardering voor het bovengeschetste geheel van depot en representatief dienstgebouw in de visie van de beschermende instantie, WVC. Op de tweede plaats volgt het plan om het complex samen met het 18e-eeuwse Logement van Amsterdam te bestemmen tot huisvesting van het paradepaardje van Brinkmans cultuurbeleid: de jonge Rijksdienst voor de Beeldende Kunst [RBK].

De monumentenraad, die de minister moet adviseren, heeft slechts even bescherming van het dienstgebouw overwogen, maar oordeelde al snel dat de waarde van een na 1900 gebouwd specimen van 'reactionaire' neogotiek verre ten achter bleef bij die van een hi-tech-depot, een déjà vu van modern constructivisme. Dit jammerlijke standpunt dat bepaald geen belofte inhoudt voor de toekomstige beoordeling van jonge monumenten die niet lijken op Berlaages Beurs, of geen utilitaire ingenieursbouw zijn, heeft een grote rol gespeeld in het lot van het depot. Reeds in 1984 blijkt namelijk dat de nieuwe gebruiker van het complex geen enkele bestemming heeft voor een gigantisch depot van 21 kilometer boekenplank. Het dienstgebouw daarentegen zou wel kunnen functioneren. In een modellenstudie van de Rijksgebouwendienst, waarbij uitgegaan wordt van een programma van eisen van 7248 m², is het dienstgebouw in alle drie de varianten in gebruik. In variant 3 blijft ook het depot – leeg! – bewaard. Variant 2 handhaaft het voor de helft, en wel naar keuze dwars of over de lengte doorsneden. Variant 1 gaat uit van volledige sloop of handhaving van zes halve traveeën.¹² Daarbuiten schijnt nog een versie gecirculeerd te hebben, waarbij het depot extern behouden en intern voor 40% uitgehold wordt, terwijl bovendien het hoofdgebouw blijft staan.

Al voor het afvoeren van het depot door de – in dit geval uiteraard niet onpartijdige – minister blijkt sprake te zijn van een *masterplan* van het bureau Van Aalderen en Jonges, dat uitgaat van volledige afbraak van depot en dienstgebouw. Slechts een 'taartpunt' van vier halve traveeën van het depot blijft bewaard op de binnenplaats van de nieuwbouw, achter het te restaureren Logement aan het Plein. Als heiligverklaard monument van voor 1800 is dit kennelijk statusrijk genoeg om bij het uitdragen van de ambities van de nieuwe RBK een rol te vervullen. Merkwaardig-

11 F. J. C. Ketelaar, *Oude zakelijke rechten, vroeger nu en in de toekomst*. Leiden-Zwolle, 1978.

12 Vervolgstudie Huisvesting Rijksdienst Beeldende Kunst i.o.



Afb. 7. De schoorsteen met motto en tegels in de kamer van de Rijksarchivaris. De muurdecoraties zijn al eerder ondergeschilderd (foto W. van Leeuwen, 1986).

gerwijs is in het *masterplan* het programma van eisen teruggebracht tot 6075 m², wat eigenlijk het behoud van een groot deel van het depot mogelijk zou kunnen maken. Blijkbaar wenst de RBK geen historiserend blok aan het artistieke been. Het *masterplan* en een artikel in *Forum* van de hand van Van Aalderen (!) maken echter handig gebruik van de waardering van de monumentenraad voor het, door zijn geavanceerde techniek in een ideologie van progressiviteit passende, depot. In een door optimisme tot het cynische tegendeel verwordend taalgebruik wordt behoud van amper eenzesde deel van het depot voorgesteld als: 'de meest fascinerende oplossing', terwijl de RBK wordt gezien als de ideale gebruiker van het complex, dat zij door: 'een gelukkig toeval', verwierf.¹³ Ons inziens gaat het hier om een schoolvoorbeeld van het leggen van een verkeerde bestemming op een monumentaal complex, waarvoor de overheid toch wel andere mogelijkheden in petto moet hebben. Men denke aan een archeologisch depot, of tussentijdse opslagplaats voor te vernietigen archivalia, een in de residentie vast niet overbodige voorziening.

Nu kan Van Aalderen, ongehinderd door enig historisch besef, de sloop voorstellen als: 'een positieve mogelijkheid', om met dit monument om te gaan. Zoals bij een scherf de kwaliteit van aardewerk en glazuur nog steeds beoordeeld kan worden, zo kan het depotfragment nog steeds getuigenis afleggen van het 19e-eeuwse ideale depot. Op deze manier wordt het broodmes nog rigoreuzer gehanteerd dan bij de in de inleiding genoemde gebouwen en zou behoud van de 'Utrechtse Dom of de Bossche St. Jan in zo'n visie reeds gegarandeerd zijn door het bewaren van een enkele travee. Ironisch genoeg zal de historiograaf hierin zeker een 19e-eeuwse kunsttheorie herkennen, die het mogelijk achtte naar analogie van de biologische evolutie uit een enkel gotisch kapiteel een volledige kathedraal te doen opbloeien, omdat in een kapiteel alle gotische, structurele beginselen vervat zouden zijn.¹⁴ Van Aalderen negeert echter volledig de boven beschreven waarden van het ARA en maakt een valse voorstelling tot fundament van zijn oplossing. Uiteraard kan een 'taartpunt' nooit de verwevenheid van bewaar- en betekenisdragende functie in het concept De Stuers-Van Lokhorst representeren. Een monument zal het depotfragment dan ook nimmer worden, noch een museumstuk, omdat het geïsoleerd en uit zijn verband gerukt nooit de 'eeuwige schoonheid' van de techniek zal kunnen tonen.

De monumentenraad heeft met zijn negatie van het typisch vorige-eeuwse concept van het ARA het fun-

¹³ Zie noot 4.

¹⁴ Bright, a.w., 40-43.

dament gelegd voor de oplossing-Van Aalderen, en daardoor meegewerkt aan het om hals brengen van dit unieke 'kop-hals-romp' complex. De op Giedion gebaseerde vooruitgangsgedachte inzake architectuur, gecombineerd met de steeds weer geponeerde, nog wel 19e-eeuwse tegenstelling: architect-ingenieur, kan nu eenmaal geen waardering opbrengen voor beoefenaars der schone bouwkunst, die de gang der ontwikkeling verstoren door hun 'pure' ingenieurswerk te verbergen achter façades vol decorum. In het Jaarboek 1986 bleef de monumentenraad niets anders over dan te concluderen dat het depotfragment in de voorgestelde oplossing: 'alleen curiositeits- of sentimentele waarde [heeft], waarmee het depot geen kwestie meer is van monumentenzorg.'¹⁵

Ceterum Censeo¹⁶

Zo is een incunabel van laat 19e-eeuwse cultuuropvattingen weggeschreven ten behoeve van een eigentijds 'no nonsense' beleid. En dat terwijl het verminderde vloeroppervlak van het *masterplan* zeker gerealiseerd had kunnen worden in een der varianten van de rijksgebouwendienst, waarbij de helft van het depotgebouw en het integrale dienstgebouw, dat nota bene pas gerenoveerd is, onverlet gelaten zouden zijn. Het geven van een nieuwe bestemming aan een ook in Europees verband uniek ensemble is in een 'divide et impera',¹⁷ waarbij de monumentenraad zich alle argumenten uit handen heeft laten slaan, onmogelijk geworden. Tenzij er een wonder gebeurt. Het is navrant te moeten concluderen hoe men indachtig het spreekwoord meende een half ei te behouden en nu in een opgeklopte 'ideale oplossing' zelfs geen lege dop meer in handen heeft.

Summary

The *Algemeen Rijksarchief* in The Hague was built between 1895 and 1902 to the design of J. van Lokhorst in close consultation with Victor de Stuers. This head of the Department of Arts and Sciences of the Home Office had a very specific idea of cultural policy, which expressed his care for the arts, the monuments and the archives. The building consisted of a square, fire-proof iron depot within an outer layer of brick. By using the latest hydraulic apparatus, the whole complex could be cut off from the outside world within minutes. The architect had picked up the information on such systems on trips to Paris and London. The steel skeleton has six storeys with shelves of slate. E. J. Nusselder of the Ministry of Works and Buildings has demonstrated that this building is unique in Europe because of the technical perfection of the solutions.

The service building hides the depot from view. The lay-out is simple, a picturesque and asymmetrical transposition of the set of demands. The decoration expresses the presentation of the national heritage of records to the visitor and as such underlines the idea that we have to do with a 'temple of history'. The building can be seen as the counterpart of the Amsterdam Rijksmuseum, which was considered by De Stuers as a 'temple of the arts'. The iconological references make the latter building as rational a complex as the depot building.

Though valid alternatives were available, the building will be pulled down for the sake of the Government Department of the Arts. The old cultural policy has to give way to a new one. A fragment of the depot building will be kept intact. Lack of insight into the uniqueness of the complex on the part of the Historic Buildings Council has led to this solution, which is described by the architect responsible as a 'happy coincidence' and the 'best solution'.

15 S. Giedion, *Space, time and architecture. The growth of a new tradition*. Diverse uitgaven vanaf 1940. Zie ook Collins, a.w., 185-197. Monumentenraad, *Jaarboek 1986*. Zeist 1986. 70.

16 'Ceterum censeo Carthaginem delendam esse': 'Overigens ben ik van mening dat Cartago verwoest moet worden'. Uitspraak van de Romeinse staatsman Cato aan het eind van iedere redevoering in de senaat. Tot uitdrukking geworden van een standvastige mening.

17 'Divide et impera': 'Verdeel en heers!'